

NEHÉZ SORSOK A BŰNCSELEKMÉNYEK MÖGÖTT: NŐI BŰNELKÖVETŐK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NÓGRÁD VÁRMEGYÉBEN ELKÖVETETT MAGZATELHAJTÁSOKRA

DIFFICULT FATES BEHIND THE CRIMES: FEMALE OFFENDERS BETWEEN THE TWO WORLD WARS, WITH SPECIAL REFERENCE TO ABORTIONS IN NÓGRÁD COUNTY

Lehotay Veronika* – Balázsné Tólas Ivett**

„A női nem önmagában elképesztő erővel bír, olyan értékes és kifogyhatatlan erőforrással, amelyet még ezen a kikövezett, sőt falakkal körbeépített úton járva is képes volt egykor megmutatni, még ha a történelemben nem is leljük nyomát.” (Budai Lotti)¹

Absztrakt

A tanulmányban a két világháború közötti női sorsokat vizsgáljuk a jogtörténet eszközeivel. Több jelentős változás történt a korszakban. A 19. század végén jelent meg a házassági törvény, amely lehetőséget adott a válásra. Érdekes vizsgálni ennek azonban a gyakorlati megvalósulását, mert sok nő nem is tudott róla. A nehéz női sorsok, így például a szegénység, egy bántalmazó férj, a cseléd státusz sokszor készítette a nőket bűncselekmény elkövetésére. Legismertebb ebben a körben a tiszazugi méregkeverő asszonyok esete. Ők férjüket, gyerekeket, beteg családtagokat öltek meg arzénal. Máig nincsenek pontos adatok az áldozatokról. A nők által elkövetett bűncselekmények között kiemelkedő volt a magzatelhajtások száma, amelyet a balassagyarmati levéltári források segítségével tártunk fel és ismertetünk a tanulmányban. Hipotézisünk az volt, hogy súlyos büntetéseket szabtak ki ezekre a cselekményekre, hiszen az emberölés kategóriájába tartoznak. Ezt azonban a kutatás nem igazolta. Bár több ilyen eset került a bíróság elé, mégis a kiszabott büntetések meglehetősen enyhék voltak. A miértekre is kerestük a választ.

Kulcsszavak: jogtörténet, Horthy-korszak, bűncselekmények, női elkövetők, magzatelhajtás, büntetőper

Abstract:

In this study, the fates of women between the two world wars are examined through the tools of legal history. Several significant changes occurred during the period. At the end of the 19th century, the Marriage Act was introduced, which gave the possibility of divorce. However, it is

*Dr. Lehotay Veronika Phd, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet, Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék, veronika.lehotay1@uni-miskolc.hu

**Balázsné Tólas Ivett, másodéves, levelező tagozatos jogi felsőoktatási szakképzésben résztvevő hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, bnetalasi@gmail.com

¹BUDAI LOTTI: Rizспорos hétköznapiak, Női életutak és mindennapok a történelemben, Előszó, Budapest, 2020, 3.

interesting to look at how this was put into practice, because many women were unaware of it. The difficult fates of women, such as poverty, an abusive husband, or the status of a servant, often led women to commit crimes. The best-known case in this context is that of the women who mixed poison in Tiszaug. They killed husbands, children, sick family members with arsenic. To date, there are no precise figures on the victims. Among the crimes committed by women, the number of abortions was prominent, which we have investigated and described in the study with the help of archival sources from Balassagyarmat. Our hypothesis was that severe penalties were imposed for these acts, as they fall under the category of homicide. However, this was not borne out by the research. Although several of these cases were brought to court, the sentences imposed were rather light. We also sought to find out why.

Keywords: lega lhistory, Horthy-era, crimes, female offenders, abortion, criminal trials

1. Bevezető gondolatok

A két világháború közötti Magyarországon egyszerre volt jelen a régről megszokott hagyomány és a rohanóan terjedő modern életfelfogás. Egyre fontosabbá vált, hogy a nők munkáját a férfiakéval egyenlő mértékben megbecsüljék, hogy a nők előtt is elérhetővé váljanak az iskolai, egyetemi képzések és az, hogy megkapják a szavazati jogot. Azok a nők, akik ezt a szemléletet képviselték, be szeretnék volna mutatni a konzervatív nőknek azt, hogy egy felsőoktatási képzésen résztvevő, vagy akár dolgozó nő, a családi harmóniát ugyan úgy fenn tudja tartani, mint aki „csak” a családnak szenteli az életét.

„Az új nők életük egy vagy több területén a férfiakkal való egyenlőségre törekedtek, társadalmi pozíciójukat nem férjük, apjuk vagy valamelyik férfitrokonuk pozíciójához kívánták kötni, hanem maguk akarták meghatározni (...)”²

1920-tól vette kezdetét a demobilizálási hullám, amely a nőket újra társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai passzivitásra próbálta kényszeríteni, így visszaterelve őket a hagyományos női szerepekhez.³ Ez a fajta modern felfogás inkább a fővárosban, illetve a nagyvárosokban jelent meg. A hagyományos életfelfogás főként a vidéki életre volt jellemző.

A vidéken élő nők „belenyugodtak” sorsukba. Sokaknak esélye sem volt továbbtanulni, hisz otthon még voltak kisebb testvéreik, akikre vigyázniuk kellett, de gyakran előfordult az is, hogy igen fiatalon munkába kellett állniuk, hogy biztosítani tudják a család fenntartásához elengedhetetlen szükségleteket. Női oldalon a hozomány részeként szolgált a kelengye, ez fontos kívánalma volt a házasságkötésnek. A falusi leányok tíz-százazrei szegődtek el hosszabb-rövidebb időre városi cselédnek, hogy megteremtsék a kelengye árát, amit szüleik, nehézkes megélhetőségükből, képtelenek voltak előállítani.

A következő részben néhány olyan fogalmat, intézményt mutatunk be, amely jellemző volt a korszakban és sokszor meghatározta a női sorsot, adott esetben a bűnözővé válásához is hozzájárult.

² SIPOS Balázs: Miként befolyásolta az első világháború a nők helyzetét?, <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/13628> (megtekintés: 2024. 03. 28.)

³KÖLNÉI Lívía: A konzervatív feminizmus a Horthy-korszakban jelentős előrelépést hozott a női emancipációban, 2019. 11. 13., <https://kepmas.hu/hu/a-konzervativ-feminizmus-a-horthy-korszakban-jelentos-elorelepest-hozott-a-noi-emancipacioiban> (megtekintés: 2024. 03. 28.)

2. Kiházasítás, ágytól és asztaltól való elválás, egykézés

A fiatal lányokat *kiházasították* a családból, hogy eggyel kevesebb eltartott legyen. A házasságok jelentős része kényszerházasság volt, ahol a szülők választották ki azt a férfit, illetve nőt, akivel házasságot kellett kötni. A feleség nem volt egyenrangú partnere férjének a házasságban. Ezek a házasságok a legtöbbször boldogtalan együttélést eredményeztek. A férfiak általában alkoholizmusba menekültek, ez pedig agresszióhoz vezetett, amit a feleségükön töltöttek ki. Szinte megszokott és elfogadott volt a családon belüli erőszak, az „*asszony verve jó*” elv alapján.

A válás jogilag szabad volt, amelyet a 1894. évi XXXI. törvénycikk⁴ igen szigorúan szabályozott, ám ritkán éltek vele, és bár a jog engedte meghatározott okok megléte esetén, de társadalmilag nem volt elfogadott. Az abszolút bontó okok között találjuk a házasságtörést, a hűtlen elhagyást, a súlyos bántalmazás, vagy az öt évnél hosszabb idejű szabadságvesztés büntetést. Ezekben az esetekben a bíró mérlegelés nélkül felbontotta a házasságot. A nő alárendelt helyzetben volt a férfival szemben, ezért neki állt inkább érdekében a házasság felbontása. Ugyanakkor, ahogy fentebb utaltunk rá, ez nem volt jellemző a gyakorlatban.

A katolikus egyház a válást nem fogadta el. A kánonjog nemcsak egyházi, hanem bizonyos világi ügyeket is szabályozott, így a házasság felbontását is tiltotta. A kánonjogi intézmény felé tett kedvezmény eredményezte az 1894. évi XXXI. törvénycikk 100. szakaszától a 102. szakaszig tartó részt, amely kimondta az *ágytól és asztaltól való* elválást. Ez azt jelentette, hogy a házasság felbontását a bírói ítélettel kimondott különélés elfogadott, viszont a hűség megtartását, illetve az újraházasodás tilalmát magába foglalta.⁵

A *szexuális vendégbarátság* során az idegen vendég részére a férfiak felajánlották éjszakai hálótársul feleségüket vagy családtagjaik valamelyikét. A beosztott a főnöknek vagy adós a hitelezőnek ajánlotta fel lányát, hitvesét. Ez az atyai, illetve a férji hatalom terjedelmét és erejét bizonyítja.⁶

Meg kell még ebben a kontextusban említenünk az *egykezést*, amely igen elterjedt volt Magyarországon a Horthy-korszakban. Ennek fő oka az volt, hogy az egyetlen gyermek örökölte az összes földet, így a házasság után egyesíteni tudták a két család földterületeit, ennek köszönhetően növekedett a vagyon. A gazdagabb rétegek között megjelent a cifrázkodás, rongyrázás. Díszes ruhákban jártak, és lenézték a nem egykés családokat: „*általános tünet, hogy az egyetlen gyerek mennél vagyonosabb a család, annál haszontalanabb. Elkapatott, elpenyézett, pénzével hencegő fráter, lenézi a többgyerekes szegényeket, és esze ágában sincs dolgozni, mert: vagyona van! Ez a fajta többé-kevésbé letette a vidék népviseletét. Urasan öltözködik, borzalmas izléstelenséggel, térdnadrágba és micisipkába.*”⁷

3. Női elkövetők

Az első világháborút követő években jelentősen megnövekedett az elkövetett bűncselekmények száma Magyarországon is. Ez összefüggésben volt azzal, hogy az évekig tartó háború során az erőszak a hétköznapiak részévé vált, e mellé társultak a frontélmények és más fizikai-lelki

⁴ 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89400031.TV> (megtekintés: 2024. 03. 28.)

⁵ LEHOTAY Veronika – KOVÁCS Adél: Az ágytól és asztaltól való elválás kérdése Sztehlo Kornél munkásságában, Miskolci Jogtudó 2022/2. szám, 19-29., https://jogtudo.uni-miskolc.hu/files/20133/MJ2022_2_3Lehotay_Kov%C3%A1csSztehlojogtud%C3%B3_B3_final.pdf (megtekintés: 2024. 03. 28.)

⁶ TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: Magyar jogi népszokások, Gondolat könyvkiadó, 1981.

⁷ Az egykézés, Magyar Elektronikus Könyvtár, <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-1777.html>. (megtekintés: 2024. 03. 28.)

sérülések.⁸A Csemegi-kódex, az 1878. évi V. törvénycikk (a magyar büntető törvénykönyv a büntetésről és vétségéről) XVIII. fejezetben különböző kategóriákat nevezett meg, így például az előre megfontolt szándékkal elkövetett gyilkosságot; a nem előre megfontolt szándékkal történő emberölést; az erős felindulásban elkövetett emberölést. A nők ölési cselekményeinek zömét egy viszonylag jól körülhatárolható főtípus alkotja. Ezt pedig főleg az elkövetőkhöz fizikailag-pszichikailag közelálló személyekkel kapcsolatos tartós jellegű válságállapot jellemezte. Az áldozati kör a hozzátartozókból állt, elsősorban és túlnyomó arányban a férj-élettárs-szerető, másodsorban a gyermek, harmadsorban a szülő és más rokonok alkották. A büntetett mindenkor sértettel való személyes viszony talaján keletkezik, és rendszerint mélyreható elkeseredés váltotta ki, mely addig terjedt, amíg a tettes cselekvési köre beszűkült és az ölésen kívül más alternatíva nem állt előtte.⁹

A Horthy-korszakban gyakran előfordult a darabolós gyilkosság, melynek a hátterében több minden is állhatott, például, hogy az áldozatot így lehetett a legjobban eltüntetni; sokszor elmezavar, illetve az elkövető kétségbeesése a tette következtében. Az esetek többségében a férfi elkövetőket a hirtelen felindultság, düh, irigység, féltékenység vezérelte. A nők sokkal racionálisabb okok következtében követték el a gyilkosságokat: születésszabályozás; nemi erőszak áldozatai; bántalmazó családtag; stb. Ahogy az ábrán is jól látható, az elkövetők arányában a férfiak és nők közötti különbség csupán 8 százalék.

A gyilkosok a szegényebb társadalmi csoportokból kerültek ki, és a darabolós gyilkosság nem volt jellemző az értelmiségi rétegre.¹⁰Magyarország területén belül más-más volt a jellemző: falvakban a testi sértés és a gyilkosság (kocsmai verekedések, késelések) volt a jellemző, míg a fővárosban ritkább volt az e fajta bűncselekmény, Budapesten inkább a vagyon elleni büntettek voltak gyakoriak. Viszont Budapesten, a Tölgyfa utca 4. szám alatt 1925. januárjában történt egy brutális gyilkosság.¹¹

⁸ Az első világháború következményei Magyarországon és Európában, <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2014/12/az-első-világháború-következmenyei-magyarországon-es-europaban-05-02-10/>(megtekintve: 2024. 03. 04.)

⁹ RASKÓ Gabriella: A női bűnözés, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1978, 8.

¹⁰ SIPOS Nikolett: Különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények a Horthy-korban, A Rendőrákadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti tanulmányok, 2019, 228-240.

¹¹ GYÁNI Gábor: A bűnözés Horthy-kori történetéhez, Történelmi Szemle XLVII, 2005, 381-382., https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz2005-3-4/381-392_Gyani.pdf (megtekintve: 2024. 03. 04.)

4. A cselédsors

„A budapesti származású leányok, akiknek szülei helyben laknak, nemigen szegődnek el cselédnek, legfeljebb a teljes árvák.”¹² De akkor honnan is érkeztek cselédek Budapestre? 1927-ben készített budapesti cselédstatisztikai felmérés, amely 2 ideillő kérdést is tartalmazott: „hol született?”; „honnan érkezett Budapestre?”. A cselédek 82%-a az ország falvaiból, kisebb városokból érkeztek. A legtöbben Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyéből származtak, a cselédek mintegy egyötöde. Amikor cselédnek szegődtek, egyúttal első kereső foglalkozásukat választották meg. A cselédség korösszetétele és családi állapot szerinti megoszlása: a réteg közel háromnegyede tartozott a 30. életévnél fiatalabbak csoportjába, sőt több mint a fele 25 évnél is fiatalabb volt, ugyanakkor hajadonok alkották a réteg 87,4%-át. Hogy miért szegődtek cselédnek? Erre a kérdésre több válasz is adható. A házasságkötések száma alacsonyabb lett, a házasulandó felek életkora igencsak kitolódott, ennek oka a háború is lehetett, hisz a szóba jövő férfi korosztályok nagyméretű háborús vérvesztésével a nők férjhez menési esélyei is megromlottak.

A réteg szülőiteinek több mint a fele még saját házzal vagy házrészsel sem rendelkezett, de ezen felül még biztos és állandó keresettel sem bírt. Általában népesebb, több gyermekes családból származtak, ahol 3-6 közötti átlagos gyermekszám a gyakori. Az érintett családok fele csonka volt, ahol a szülők egyikének, másikjának, netán mindkettőjüknek a korai elhalálozása töredék családot eredményezett. Ezek a leányok a cselédségből szerzett bérüket leggyakrabban teljes összegben hazaküldték, hisz nekik volt hol lakniuk, volt mit enniük, volt ruházatuk, így a megélhetőségük biztosítva volt. Más természetű, de még is érinti a témát, hogy az erkölcsileg bukott leányok gyakran cselédnek szegődtek és a városba menekültek. A leányanyák erkölcsi megbélyegzése és a közösségből történő kirekesztése úgyszólván rákényszerítette a cselédséghez való tartozáshoz a lányokat. „Bár odahaza Zsigárdon jómódú nagygazdaleány volt, megesezt lány lévén, Pestre szökött és itt szolgált.”¹³

A két világháború között a női öngyilkosságok egynegyede került ki a cselédek soraiból. Ez azt jelenti, hogy évi átlagban 60-70 nőcseléd követett el halállal végződő öngyilkosságot, de az öngyilkosságok száma ennél jóval magasabb. Rendszerint 400-450 házicseléd tett évente kísérletet élete kioltására.¹⁴ Az öngyilkosságok hátterében az elmagányosodás kapott fontos szerepet, hisz a leányok már eleve nem egy biztos háttérrel rendelkező családból származtak. A fiatal cselédek teljes mértékben ki voltak szolgáltatva a munkaadójuknak, akár érzelmileg, akár fizikailag, akár szexuálisan. Gyakran előfordult, hogy a házicselédeket a „ház ura” bántalmazta, megerőszakolta. Az öngyilkossághoz hasonlóan a prostitúcióhoz való eljutásukis munkaadójukhoz köthető. A prostituáltak túlnyomó száma korábban cselédként keresték a kenyerüket.¹⁵ A cselédségre az 1876. évi XIII. törvénycikk¹⁶ szabályai vonatkoztak, amelyek a munkaadó házi fegyelmi jogának hatálya alá helyezték a cselédet, vagyis a családfő akár testileg meg is fenyíthette a munkavállalót. Egyes úri családok a serdülő fiuk igényeit kielégítendő

¹² GYÁNI Gábor: Cseléd, háztartás és a városi cselédség, Magvető kiadó, Budapest, 1983, 136.

¹³ Olvasható egy korabeli forrásban.

¹⁴ JÁNOSI Vali: „A családfő a személyük felett is rendelkezett” – így éltek a háztartási cselédek, <https://www.szeretlekmagyarorszag.hu/multunk/igy-eltek-a-haztartasi-cseledek/> (megtekintve: 2020. 02. 18.)

¹⁵ GYÁNI Gábor – Család, háztartás és a városi cselédség, Magvető Kiadó, Budapest, 1983.

¹⁶ 1876. évi XIII. törvénycikk a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról, <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87600013.TV&targetdate=&printTitle=1876.+%C3%A9vi+XIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (megtekintve: 2024. 03. 05.)

csinos cselédet vettek fel, és hallgatólagosan eltűrték az úrfi és a lány viszonyát. Azt remélték, hogy a romlatlan falusi lány nem hordoz nemi betegséget, és olcsóbb, mint egy prostituált.¹⁷

A leghíresebb „bűnöző” cseléd Kosztolányi Édes Annája, de több olyan cselédről is maradtak fenn dokumentumok, akik valamilyen bűncselekményt követtek el. 1919. február 26-án Budapesten a Népszínház utca 28. szám alatt lévő házban történt egy, mely nagy port kavart a városban. Kovács Magdolna 5 éve szolgált a Basch családnál. Többször meglopta már munkaadóját, melyet mindig megbocsájtott Baschné, de ez az eset gyilkossággal zárult. Az áldozat Basch Lajosné volt, a ház asszonya.

Kovács Magdolna szeretője, Fehér József bankszolga buzdította a nőt a lopásra, mondván, ha tisztességes hozománnyal rendelkezik, elveszi feleségül. Ezen a napon sem történt másként. Magdolna ellopta asszonyának takarékkönyvét, mellyel felkereste a bankot, és 20.000 koronát akart kivenni. A pénztáros kérdőre vonta a cselédet, hogy miért nem Basch úr jött el, erre a szolgálólány azzal felelt, hogy: „Az úr nincsen otthon, az asszonyom meg betegen fekszik.” A bank a pénzt nem adta ki, a takarékkönyvet pedig a pénztáros magánál tartotta. Basch Lajosné így tudomást szerzett az újabb esetről, ezért kérdőre vonta a cselédet. Magdolna ekkor baltát ragadott, és óriási ütéseket mért a ház úrnőjére, majd késsel is megszurkálta asszonyát. A lány ekkor jajveszékelve, csapzottan, véresen kiszaladt az utcára, bízva abban, hogy így elterelődik a gyanú róla. A nagy kiáltozásra kiszaladtak a szomszédok, majd segítséget kértek a hatóságoktól. A rendőrök beszaladtak a lakásba, ahol az egyik szobában az ágy előtt, rettenetes vértócsában, eltorzult arccal, borzalmasan összeverve feküdt Basch Lajosné. Az asszony hajfűrtjei hevertek az előszobában. A fejéből patakzott a vér, az agya félig kiloccsanva, a teste még vonaglott. A rendőrök értesítették a mentőket és a főkapitányságot. A mentőkre azonban már nem volt szükség, Basch Lajosné időközben rettenetes kínok között meghalt.¹⁸ Kovács Magdolnát előállították, majd a kihallgatása során ellentmondásokba ütközött, így végül beismerte, hogy ő követte el a gyilkosságot, ezért letartóztatták a cselédet. A szomszédok, hozzátartozók elmondása szerint Basch Lajosné ezt az esetet is megbocsájtotta volna szolgálójának, melyre nem volt már lehetősége.

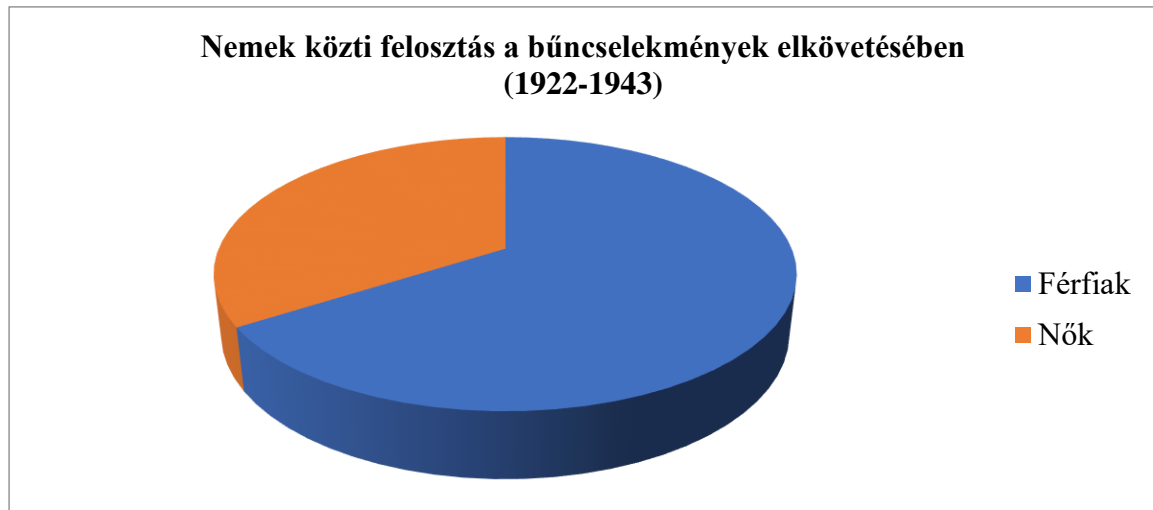
5. Büntetőperek a Balassagyarmati Királyi Törvényszéken 1922 és 1943 között

A tanulmány utolsó fejezetében a Balassagyarmati Királyi Törvényszéken zajlott perekre térünk ki, amelyet a levéltári kutatások során tártunk fel.

A Nógrád Vármegyei Levéltári kutatásunk alatt 1932 év előtti iratok nem álltak rendelkezésre, ezek az iratok selejtezésre kerültek, így az ezt követő évek dokumentumaiból sikerült adatot nyerni. A fent említett időszakból 885 db iratanyag maradt a levéltárnál. A 885 db ügyből 584 esetben férfi, 301 esetben pedig nő volt az elkövető. 85 alkalommal férfiak által elkövetett nők elleni bűncselekményekre került sor. Ezek a bűncselekmények között a lopás, a zsarolás, a súlyos testi sértés és az erőszakos nemi közönség bűntette volt jellemző.

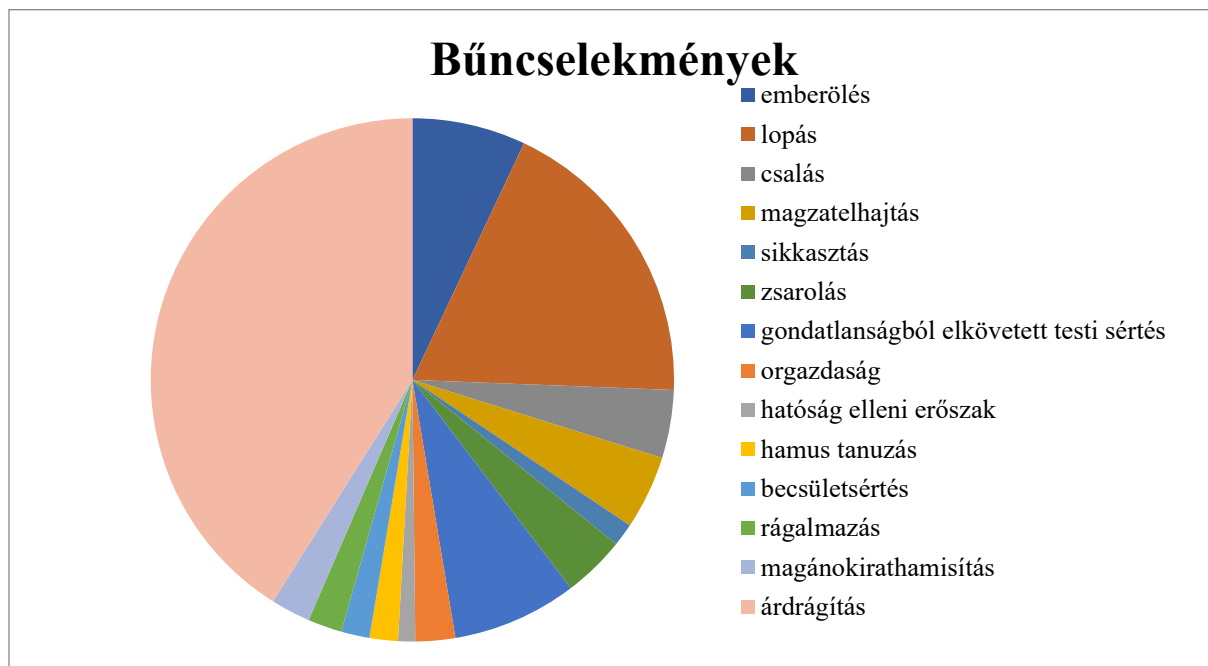
¹⁷ JÁNOSI Vali írása, 2020. 02. 18., „A családfő a személyük felett is rendelkezett” – így éltek a háztartási cselédek | szmo.hu (szeretlekmagyarorszag.hu) (megtekintve: 2024. 03. 05.)

¹⁸ Gyilkosság a Népszínház-utzában. (Egy cseléd baltával agyonverte asszonyát.) <https://iram.orkenyszinhaz.hu/edes-anna-gyilkosság-a-nepszinhaz-utzaban/>, Az Újság, 1919.02.26. (megtekintve: 2024. 02. 15.)

A kutatómunkánk alkalmával 29 különböző elkövetési formával talákoztunk, melyekben nők voltak az elkövetők:

- emberölés vétsége: 20 eset
- lopás: 53 eset
- csalás: 12 eset
- magzatelhajtás: 13 eset
- okirat hamisítás: 7 eset
- zsarolás: 6 eset
- gondatlanságból elkövetett súlyos testi sértés: 22 eset
- orgazdaság: 7 eset
- hatóság elleni erőszak: 3 eset
- zsarolás: 5 eset
- hamis tanúzás: 5 eset
- becsületsértés: 5 eset
- rágalmozás: 6 eset
- árdrágítás: 117 eset
- sikkasztás: 4 eset
- egyéb: 16 eset

A nők által elkövetett bűncselekmények közül, mint ahogy látszik a számokból, az *árdrágítás* vétsége volt kimagasló. Az árdrágítás valamely árucikk árának jogtalan emelése; a megengedettnél drágábban való eladás, árusítás.¹⁹ Ezt az elkövetési formát az árdrágító visszaélésekről szóló 1920. évi XV. törvénycikk szabályozta.²⁰

A *magzatelhajtás* az elkövetési statisztikában csak az ötödik helyet foglalja el, ám a kutatómunkánk alatt a figyelmünket a bűncselekményi formák közül a magzatelhajtás keltette fel leginkább. A születésszabályozás egyidős az emberiséggel. A XX. század első felében két módszerben segédkezett a bába. Az egyik módszer a gyermekgyilkosság: a megszületett és életképes, egészséges gyermeket megölték. Ez bűnnek, bűnténynek számított a jogban, az egyházban, a népi jogszokás és az erkölcs szempontjából is.²¹ Ezek elkövetés büntetését az 1878. évi V. törvénycikk 273. szakasza szabályozza, ha a hatóságok tudomására jutott.

Az úgynevezett angyalcsinálást több módszerrel hajtották végre: az újszülött a köldökzsinór elkötésének elmulasztása miatt elvérzésben meghalt; az újszülött kutacsát tüvel megszurkálták. Az anyák a titkon szült gyermekeknek a fejüket, mellkasukat, hasukat erőteljesen megnyomták, így a belső szervek sérülései miatt az újszülöttek nem maradtak életben. A másik módszer a magzatelhajtás volt. Gémes Balázs szerint: „... a magzatelhajtás fő gyakorlóit nem a bábák, hanem azok az idős asszonyok, akik minden képzés nélkül vezették a szüléseket, egy-egy adott közösségen belül részt vettek minden női baj kezelésében...”²²

Kisebbségi falvakban a bábák is közreműködtek az elhajtásban. A magzatelhajtás ugyan olyan asszonyi elvárás volt, mint a szülésben való segédkezés. Ha az egyik bába megtagadta az angyalcsinálásban való közreműködést, akkor elpártoltak tőle, nem bíztak meg benne, nem fordultak hozzá segítségért, rossz hírért terjesztették, így a biztos anyagi háttére csökkent, összességében, ha meg akart élni a község mindennapjaiban, hozzá kellett járulnia a magzatelhajtáshoz. Az „*angyalkáért*” általában 20 koronát kértek.

¹⁹ Árdragítás | A magyar nyelv értelmező szótára | Kézirónyvtár (arcanum.com) (megtekintés: 2024. 04. 03.)

²⁰ 1920. évi XV. törvénycikk az árdrágító visszaélésekről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=92000015.TV&txtreferer=99000026.TV>

²¹ DEÁKY Zita: A bába a magyarországi népi társadalomban. Centrál Európa Alapítvány, Budapest, 1996, 119.

²² DEÁKY: i.m., 122.

Nógrád vármegyében, mint ahogy fentebb már említettük, hogy a vizsgált korszakban a rendelkezésre álló dokumentumok szerint 13 eset jutott a hatóságok tudomására.

S. Alajosné született M. Erzsébet ütlegetéssel végzett magzatelhajtást, a magzat kb. 2 hónapos volt. Az elhajtást ütlegetéssel végezte saját magán. Férje kérte, hogy ne tegye. Az asszony indoklása az volt, hogy van már egy gyermek, cselekményét azért követte el, mert a férje egy nyomorék, dologtalan ember, így a mindennapi kenyeret az egy gyermeknek sem képes megkeresni, s a gyermekével együtt nagy nélkülözésének van kitéve. A törvényszék a Bűnvádi Perrendtartás 323. szakasza alapján *az ügyet megszüntette*.²³ A vonatkozó törvényszakasz szerint abban az esetben ugyanis, ha a vádló a vádat a főtárgyaláson ejtette el, és azok a sértettek, akik a feljelentést tették, valamint azok is, kik igényüket bejelentették, a főtárgyalásra meg voltak idézve, de meg nem jelentek, vagy ha a megjelent sértettek közül a vád képviselőt felszólítás ellenére egyikük sem vette át, akkor a bíróság, indokolásul e körülményekre hivatkozva, végzéssel megszüntette az az eljárást.²⁴

B. Jánosné született B. Ilona kb. 2 hónaposos magzatát elhajtotta, a cselekményt lúdtollal eszközölte, melyet azonnal a tűzre vetett. Az elhajtás következtében azonnal vérezni kezdett, ám a vérzés 2 hét után is fennállt, így kórházi ellátásra szorult. Indoklása az volt, hogy már 5 gyermeke született és még egy 6. gyermek szülésétől félt, mivel az ő nő testvére is gyermekszülésben halt el. A törvényszék a Btk. 285§ I. bekezdés 2. tétel alapján vádolta az asszonyt. Btk. 92§ alkalmazásával 14 napi fogházra ítélte.²⁵

U. Istvánné sz. J. Lídia kb.3 hónapos magzatát elhajtotta, a cselekményt egy 16 cm hosszú, 3 mm átmérőjű vörös réz horgolótűvel hajtotta végre. Védelmére előadta, hogy cselekményét azért követte el, mert állandóan betegeskedett, gyenge volt és félt a szüléstől. 6 élő gyermeke van, azokat ruházni, élelmükről gondoskodni férje csekély heti keresetéből (10-15 pengő) nem tudja a Btk. 285.szakaszának az I. bekezdés 2. tétele alapján magzatelhajtás vétsége. A királyi törvényszék a Btk. 92.§ alkalmazásával *14 napi fogházbüntetésre* ítélte.²⁶

T. Istvánné született K. Erzsébet kb. 3 hónapos magzatát elhajtotta. A cselekményt állítása szerint saját magának végezte el, úgy, hogy ujjával benyúlt a méhbe, azt megcsavarta és piszkálta, ami alkalmas volt, hogy a terhességet megszakítsa. Ápolónő volt, ahol az egyik betegétől hallotta ezt a módszert. A tiltott beavatkozás magzatelhalást, hosszú vérzést és szepszist (vérmérgezést) eredményezett, ezért került kórházba. Törvényszéki orvos szakértőt is bevontak az esetben, aki megállapította a tiltott magzatelhajtást. T. Istvánnét az 1878. évi V. tc. 92§ alkalmazásával 3 hónapi fogházbüntetésre, mellékbüntetés ként az 1930. évi XXXIV. törvénycikk 124.szakasza alapján 3 évi próbaidőre büntették. Bűnügyi költség megfizetésére az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a 480. szakasza alapján kötelezte a törvényszék, 7 pengő 19 fillér értékben.²⁷

D. Klára vádlott házasságon kívül fogant 3 hónapos méhmagzatát 25 cm hosszú kötőtűvel hajtotta el. Nagy vérzés miatt kórházba került, ahol orvosi beavatkozás nélkül bekövetkezett a vetélés. Indokolásként elmondta, hogy 18 pengőből tartotta el szüleit, így egy gyermeket nem tudott volna felnevelni, valamint szégyellte, hogy házasságon kívül esett teherbe. A törvényszék 1 hónap fogházbüntetésre, mellékbüntetésként 3 évi próbaidőre és 9 pengő 92 fillér bűnügyi költséget szabott ki a vádlott számára.²⁸

²³ Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Vármegyei Levéltára, VII.1.b–B.787/1934.szám (A továbbiakban: HU-MNL-NVML-VII.1.b.)

²⁴ Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a Bűnvádi Perrendtartásról. 1896. évi XXXIII. törvénycikk - 1.oldal - Ezer év törvényei (A letöltés ideje: 2024. november 30.)

²⁵ HU-MNL-NVML-VII.1.b–B.1722/1938. szám

²⁶ HU-MNL-NVML-VII.1.b–B.1739/1938. szám

²⁷ HU-MNL-NVML-VII.1.b–B.243/1940. szám

²⁸ HU-MNL-NVML-VII.1.b–B.2043/1940. szám

Ilona terhelt, H. Erzsébet tettes és T. István bűnsegéd magzatelhajtás büntette és vétsége. T. István rábeszelésére, Sz. Ilona segítségével fiatalkorú H. Erzsébet beleegyezésével, H. Erzsébeten magzatelhajtást végeztek oly módon, hogy Sz. Ilona a leány méhében egy méhcsővel felszúrta, ami a méhmagzatának eltávolítását eredményezte. A cselekményt 20 pengő ellenében (nyereségvagyból) végezte el Sz. Ilona, melyet T. István térített meg. A fiatalkorú H. Erzsébet büntetése a Büntető Novella 17. szakasza alapján dorgálásra, Sz. Ilona 1 hónapi fogház büntetésre, mellékbüntetésként 3 évi hivatalfosztás büntetésére ítélték.²⁹

K. Károlyné született M. Mária magzatelhajtást végzett Sz. Jánosné született E. Amália beleegyezésével a kb. 2 hónapos magzatán. 4-5 szál rózsagyökeret összekötött házicérnával, a megesett asszonyt K. Károlyné a hátára fektette, majd az összekötött rózsagyökeret felhelyezte Sz. Jánosné méhében, majd azt 4-5 óra múlva távolította el. Sz. Jánosné nagy mennyiségű vérvesztés, valamint magas láz miatt kórházba szállították, ahol méhkaparást végeztek. Sz. Jánosné ügyét a Bp. 323§-a alapján megszüntette a törvényszék. K. Károlynét 1 hónap fogházra és 3 évi próbaidőre ítélték.³⁰

B. Lajosné született T. Margit kórházi segítséget kért, mondván, hogy nagymosásnál meghúzta magát, azóta nyilalló fájdalmai vannak és darabokban vérzik, kb. 3 hónapos terhes. A vádlott a bűnösségét az eljárás végéig konokul tagadta. A törvényszék 2 hónap fogházra ítélte.³¹

B. Józsefné született Gy. Erzsébet magzatelhajtást végzett S. Jánosné született K. Erzsébeten, aki 3 hónapos terhes volt. „Az angyalcsinálásért” B. Józsefné 40 pengőt kért, de S. Jánosné férje S. János 20 pengőt és 1 libát ajánlott fel, amibe meg is egyeztek B. Józsefné lopás vétsége miatt már 6 hónap börtönbüntetésben részesült, ez ügyből kifolyólag a törvényszék 7 hónapi börtönrre és 5 évi hivatalvesztésre ítélte. S. Jánosné 2 heti fogház és 3 évi hivatásvesztés lett a büntetése.³²

Dr. D. László és B. Józsefné hozzásegítették L. Juliannát a házasságon kívül fogant magzatelhajtáshoz. A magzat 6 hónapos volt. Koraszülést idéztek elő. A koraszülött gyermek 4 óra múlva meghalt. L. Juliannát 2 hónap fogházra és 2 év hivatalvesztésre, B. Józsefnét 1 hónap fogházra és 2 évi hivatalvesztésre ítélte a törvényszék.³³

E. Jánosné 41 éves nő szégyellte, hogy öregségére megesett. Gy. Pálnétól kért segítséget, hogy hogyan kell magzatelhajtást végezni. A hatóság tudomására jutott az eset. E. Jánosné 3 havi fogházra, Gy. Pálnét 100 pengőre ítélték.³⁴

A. Jánosné Balassagyarmaton 1937. március 11-én T. Zsuzsanna méhmagzatát szándékosan elhajtotta, majd kérte a hozzá érkezőket, hogy írjanak neki egy levelet, melyben, ha elvetélt T. Zsuzsanna, az legyen, hogy „Szépek a vetések.”, ha a vetélés elmarad, akkor azt írják, hogy „Mégfagytak a vetések.”, valamint azt is tanácsolta A. Jánosné, hogy az elhajtott magzatot vessék tűzbe, és a következőt mondják: „Menj te is Isten nevében fel a többi közé.”. A cselekmény végrehajtásához F. Mihály jövendőbelijétől K.S. Máriától kért kölcsön 25 pengőt, amit Sz. Istvánné vitt el A. Jánosnénak. A. Jánosné 4 pengő és 97 fillér bűnügyi költséget köteles megfizetni, jogerősen 8 hónap börtönrre és 3 évi hivatalvesztésre ítélték. T. Zsuzsannát a Btk. 92§ alkalmazásával 2 heti fogházra és 1 évi hivatalvesztésre ítélték. K.S. Máriát, F. Mihályt és Sz. Istvánnét a Btk. 285§ I. bekezdés 1. tétele alapján, a Btk. 66§ 2. pontja és a Btk. 72§ alapján ítélték el. K. S. Mária 1 hét fogházbüntetést kapott. F. Mihályt és Sz. Istvánnét 1 hónap fogházra és 1 évi hivatalvesztésre ítélték. A. Jánosné megfellebbezte a

²⁹ HU-MNL-NVML-VII.1.b-B.3244/1941. szám

³⁰ HU-MNL-NVML-VII.1.b-B.932/1942. szám

³¹ HU-MNL-NVML-VII.1.b-B.1087/1942. szám

³² HU-MNL-NVML-VII.1.b-B.2494/1942. szám

³³ HU-MNL-NVML-VII.1.b-B.312/1943. szám

³⁴ HU-MNL-NVML-VII.1.b-B.525/1944. szám

törvényszék ítéletét, de az ítéletábla helyben hagyta, majd A. Jánosné a meghatalmazott ügyvédjével az ítéletábla helybenhagyását is megfellebbezte, ám a Kúria is helyben hagyta a döntést. A. Jánosné azzal védekezett, hogy visszautasította ezt a kérést, mondván, hogy ő már 1930-ban *6 hónapnyi börtönbüntetést* kapott magzatelhajtásért, és 100 pengőért sem segédkezne még egyszer az elhajtásban.³⁵

6. Záró gondolatok

„Asszony számára nincs szomorúbb, mint lemondani a gyerekekről, minden gyerekekről, és ha mégis megteszi, ha vállalja a test nyomorúságát és a lélek szörnyű bánatát, akkor – higgyék el nekem – irtózatossan komoly oka van rá.” (Földes Jolán -1932)

A levéltárban feltárt eseteken felül számos magzatelhajtás történhetett ebben a korszakban a megyében, ami nem jutott a hatóságok tudomására. Próbáltunk idősekkel felvenni a kapcsolatot ez ügyben, ám szinte mindenki lezárta annyival ezt a korszakot, hogy *„Igen, volt sok eset, de nem beszéltünk róla.”* Azonban nemcsak akkor nem beszéltek róla, de még sokan ma sem. A szörnyű tragédiák, melyek nem jutottak akkor a hatóság tudomására, az akkor élt fiatalokkal, kik ma már kevesen vannak és idősek, múlik el.

A tanulmány írásának a kezdetekor abból indultunk ki, hogy a női áldozatokat és a női elkövetőket különválasztjuk, viszont ez csak kis mértékben valósult meg. Mi volt ennek az oka? Az egyik a ténylegesen áldozat szerep, amikor valóban a nő áldozat szerepben volt/van, és ez ellen nem tesz szinte semmit, elviseli azt a kiszolgáltatott, megalázott helyzetet, ami adatik neki, hisz, ha bántalmazó férje van, vagy akár munkáltatója, nem kér segítséget, nem fordul a hatóságokhoz. Szörnyű belegondolni is, hogy mennyi ilyen nő élhetett, illetve él a mai világban is.

A tanulmányunk egyik fejezetében sem említettük meg egy történetet, mely itt a környező faluból származik, viszont most megragadnánk az alkalmat. A korszakban (is) sok nő áldozata lett az erőszakos nemi közösülés büntetvényének, melyből nagyon sokszor gyermek fogant. Ezek a nők (nagy általánosságban) a gyermeket elhajtották, hisz nem gondolták, hogy azt a gyermeket úgy fogják tudni szeretni, illetve szégyenérzetük is volt, hogy ez megtörtént velük. A fent említett falucskában volt egy asszony, aki az erőszak után várandós lett, a gyermeket megtartotta, felnevelte. Ahogy telt az idő, a fiú egyre nagyobb lett, érdekelni kezdte őt, hogy az ő édesapja hol van, mit csinál, miért nincs velük... Ekkor az édesanyja elmesélte neki a történetet, hogy ő erőszakos nemi közösülés során fogant. A fiút úgy megérintette ez a dolog, hogy Isten szolgálatába állt, papnak szegődött, és sosem tért el hivatásától.

A másik meglátásunk az, hogy a nők nagyon sok esetben lettek/váltak áldozatokból elkövetővé. Hisz gondoljunk csak vissza akár a Pipás Pista esetére: Földi Viktória a szegedi tanyavilágban élt. Gyermekkorában számos trauma érte, hiszen alkoholistá apja sokszor bántalmazta őt és a család többi tagját is. Alig tizenévesen cselédnek adták, majd gazdája férjhez adta egy özvegyemberhez Rieger Pálhoz, aki szintén többször bántalmazta. Földi Viktóriából a férfiak iránt érzett ellenszenvét mind a bántalmazó édesapja, mind a bántalmazó férje váltotta ki. A nő igen korán elhatározta, hogy bosszút fog állni.

Földi Viktória egy erős testalkatú nő volt. A férje, Rieger Pál a háború ideje alatt eltűnt, így az asszony egyedül maradt. Kihasználva a testi adottságait férfinak öltözött és napszámos munkát vállalt a több bevétel reményében.

A pipára már cselédlány korában rászokott, később pedig gyakorta megfordult a helyi kocsmákban, ahol a szóbeszédnek szerint a férfiakat nem csak az „asztal alá itta”, hanem még el is verte őket, majd később brutális tettekre is képes volt.

³⁵ HU-MNL-NVML-VII.1.b-B.2664/1939. szám

A két világháború közötti időben a tanyavilágban nem volt ritka, hogy az asszonyok a bántalmazó férjüktől valamilyen formában szabadulni akartak. Fődi Viktóriát hajtotta a bosszúvágy, így szívesen felajánlotta „segítségét” az elkeseredett, megtört asszonyoknak. A gyilkosságokért legtöbbször étellel, itallal, ritkábban pénzzel fizettek.

Ahogy teltek az évek a környéken megsokszorozódott az idős gazdák öngyilkossága, amelyekkel a hatóságok nem foglalkoztak. Ezek azonban nem öngyilkosságok voltak, hanem „Pipás Pista” végzett velük. A férfiakat ülő helyzetükben fojtotta meg, majd felakasztotta a holttesteket, hogy azok öngyilkoságnak tűnjenek. Ám egy nap 1932-ben a szegedi ügyészség kapott egy névtelen levelet, melyben leírták, hogy a gazdák nem önszántukból vetettek véget életüknek. Elkezdődött a nyomozás, meg is találták az elkövetőt az egyik özvegyasszony padlásán rejtőzködve.³⁶ Ő is áldozatból lett elkövető, igaz nem azokon a férfiakon állt bosszút, akik őt bántalmazták, hanem a női sorstársain „segített” ezzel, hogy meggyilkolta a bántalmazó férfiakat. Látható tehát, hogy sok esetben nem lehet különválasztani a bántalmazott szerepet az elkövetőtől. Viszont kerültek elő olyan esetek, amikor a nők borzasztóan kegyetlen cselekedeteket hajtottak végre.

Miért találtunk viszonylag kevés adatot a levéltárban? Nem véletlenül van az a mondás, hogy: „*Ami ott történik, az ott is marad*”. És nem csak akkor nem beszéltek róla az emberek, még csak egymás között sem, hanem a hatóságokhoz sem jutott el sok esetben a bűncselekmény, és a később sem beszéltek róla.

A két világháború közötti időben a magzatelhajtást a Csemegi-kódex szabályozta (1878. évi törvény 285. szakasz), mely a büntetésben különbséget tett a házasságon belül fogant gyermek elhajtása és a házasságon kívül fogant magzat elhajtása között. Házasságon kívül fogant a gyermek elhajtása esetén 2 évig terjedő börtönnel, ha házasságon belül fogant, akkor 3 évig terjedő börtönnel volt büntetendő.

A levéltári kutatásunk során érzékeltük, hogy itt a Balassagyarmati Királyi Törvényszéken nem szabtak ki 2 évig terjedő, illetve 3 évig terjedő börtönbüntetést. Börtönbüntetést nem is szabtak ki, csak fogházbüntetést, a terjedelme pedig 14 naptól 3 hónapig fordult elő, mely számomra igen meglepő volt.

Zárásként a hatályos szabályozást idézzük: Ma Magyarországon az a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény szabályozza a terhesség megszakítást. Ebben a törvényben le van írva, hogy milyen feltételek teljesítése szükséges az abortusz elvégzéséhez. Viszont vannak a mai napig olyan nők, akik ezt a folyamatot nem járják végig, hanem magzatelhajtást hajtanak/hajtatnak végre, melyet a 2012. évi C törvénycikk szabályoz. A Btk. 163. szakasza a következő: „(1) Aki más magzatát elhajtja, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a magzatelhajtást) üzletszerűen, b) az állapotos nő beleegyezése nélkül vagy) súlyos testi sérülést vagy életveszélyt okozva követik el. (3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a magzatelhajtás az állapotos nő halálát okozza. (4) Az a nő, aki magzatát elhajtja vagy elhajtja, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

³⁶ Szegedi Legendák – Pipás Pista, az átokházi hóhér. <https://szegedtourism.hu/hu/szegedi-legendak-pipas-pista-az-atokhazi-hoher/> (A letöltés ideje: 2024. március 4.)